

GELD STINKT (NIET). Inleiding tijdens de Landelijk Diaconale Dag te Utrecht op zaterdag 19 november 2005.

Jurjen Beumer

Kerk en geld

'De helft heb ik al binnen', riep de dominee enthousiast tijdens een actie voor een nieuw kerkgebouw. Applaus van de gemeenteleden. 'Maar', zei die er achter aan, 'het probleem is dat dat geld nog in jullie zak zit.' Er werd wat zuur gelachen, maar de boodschap was wel over gekomen. Grappen als deze doen nogal eens de ronde in de wereld van de diaconie, u kent ze vast ook wel. Of zoals die andere collega, die bij een belangrijke diaconale collecte liet zingen: 'Neem mijn zilver en mijn goud, dat ik niets aan onthoud.' (LvdK gezang 473,4) 'Geweldige opbrengst!', vertrouwde hij mij later toe.

Geld

Waarom hiermee beginnen? Omdat spreken over geld iets zwaars en zuurs kan hebben. Als de ondertoon van de humor ontbreekt in het noodzakelijke bezig zijn met geld, dan nemen de cijfers 's nachts in je dromen bezit van je en worden het duvelstoejagers. Dat is eigenlijk het eerste wat ik met u wil delen, dat geld máár geld is, niet meer en niet minder. Laten we beginnen met *relativeren*, in de kerk, maar ook in ons persoonlijk leven. Waarom? Omdat geld ons heel makkelijk in de ban kan krijgen. Geld is een grote verleider, dé verleider bij uitstek. Nergens lopen we zo warm voor als voor geld. Alles om ons heen nodigt ons er toe uit, van grote reclameborden, vaak met veel vrouwelijk naakt erop, tot avond aan avond de talloze spotjes op de tv. Het zijn stille verleiders, heel geniepig glippen ze bij je binnen en nemen bezit van je binnenste, je ziel wordt dan bezet gebied. En wanneer jouw ziel bezet door iets anders, dan kan de Stem van liefde jou niet bereiken. 'Pas op dat niemand jullie misleidt' zegt de Meester zelf. (Mt. 24,4). Niemand bijna ontkomt aan de verleiders. Het liefst zien ze alleen maar euro-tekenen in onze ogen. Tonnen worden er aan uitgegeven om u en mij te dwingen tot kopen en consumeren.

Consumisme is een kenmerk van onze tijd, kopen óm het kopen, het aanbod zó opvoeren dat je wel móét kopen. Kijk maar hoe onze kinderen gek gemaakt worden met steeds weer een nieuw mobieltje: 'Je kunt er nu ook mee mailen pap!' Het is heel vreemd met geld. Ik merk het ook aan mezelf, misschien u ook. Toen ik vroeger nauwelijks iets had of bezat maakte ik me er ook niet druk om, maar nu ik elk dubbeltje níét meer tien keer hoeft om te draaien en wat meer te besteden heb, ben ik veel meer met geld bezig, lijkt het, voelt het. En wat zou ik doen als de nieuwe tv-zender Talpa mij aanbod om voor veel geld een religieus-spiritueel programma te maken?

Geld trekt aan je, en kan je heel makkelijk een kant optrekken waar je eigenlijk niet heen wilt. Geld appelleert heel gauw aan minder goede dingen in onszelf: hebzucht, egoïsme, jaloezie, het aftroeven van de ander, snobisme en individualisme. Ruzies gaan vaak over geld, tot in de beste families, als er een erfenis is te verdelen bijvoorbeeld. Vooral de mensen van het zogenaamde *nieuwe geld* (de nouveau riche) lopen een groot risico om echte snobs te worden. Vaak zijn ze in recordtempo rijk geworden omdat ze een fijne neus hadden voor bepaalde ontwikkelingen (bijvoorbeeld de ICT-business), ze staan nu in de *Quote* bij de 500 rijksten van Nederland. Laatst gaf een rijk persoon een immens feest ergens bij ons de stad. Hij noemde zijn feest *out of proportion* (buiten proporties). Alle zogenaamde 'celebrity's' en bn-ers waren aanwezig. Daags erna schreef ik de man een brief met de vraag of hij vanwege dat 'out of proportion' ook wat geld over had voor de opvang van asielzoekers bij Stem in de Stad, ons werk in Haarlem. Ik heb nooit antwoord gehad. Eerst was ik er wat boos over, maar erna kreeg ik met hem te doen. Want de puissante rijkdom van de rijken is niet te dragen voor gewone schepsels denk ik. Er zit wat zieligs aan om 'erbij' te willen horen, bij de jetset, bij de

eendagsvliegen die af komen op de stront van jouw geld. Alsof dat je vrienden zijn. Geld stinkt, je ruikt het gewoon.

Betere ervaringen heb ik met de mensen van het *oude geld*, geld dat in de rijke families is overgegaan van vader op zoon, van moeder op dochter. Zij hebben de neiging om zich te verontschuldigen voor hun rijkdom en bezit, en zij hebben vaak fondsen in het leven geroepen om zo te voldoen aan 'de tienden' die in de religies als offer gevraagd worden.

Vanwege deze enorme zuigkracht van het geld, die steeds ons geestelijk leven ondermijnt, is het nodig om geld te relativëren. Ik bedoel dit letterlijk, dat we dus geld *in relatie brengen met*, relativëren. Want geld wil namelijk géén relatie aangaan, dat is haar intrinsieke kwaadheid. Geld wil rollen, draaien, veroveren, over de kop gaan, zich vermeerderen. Deze duizelingwekkende werking van het geld noemen we *kapitalisme*, in de bijbel de mammon geheten. (Mt 6,24). Door ons te verslingeren aan het geld leveren we Hem uit die zei dat je geen twee heren kunt dienen, God en de mammon; de laatste is ondergeschikt aan de eerste, anders is het oorlog. En het is oorlog, steeds opnieuw. Moloch (oorlog) en mammon (geld) zijn tweelingbroertjes die vuile spelletjes spelen.

Het woordje geld komt oorspronkelijk van 'ver-gelden' en staat in verband met 'offeren'. Je droeg iets af aan de gemeenschap. Zo niet, dan zou men jou vergelden! Later ontstaat het muntgeld. In het oude Israël maakte men geld door een schijfje van een zilveren staafje te snijden en het gewicht hiervan heette sjekel, sikkil, zilverlingen (Gr. argurion, waarvan het Franse l'argent en het Zuid-Amerikaanse Argentinië). Het zijn de zilverlingen die de discipel Judas van zich afgooit na de daad van zijn overlevering. 'Toen smeed hij de zilverstukken de tempel in, vluchtte weg en verhing zich.' (Mt. 27,5) Wie zich teveel met geld inlaat verkoopt zijn ziel vroeg of laat. Judas is de literaire contrastfiguur, de beheerder van de kas die ongeduldig is en het koninkrijk van God bijna met zijn geld wil kopen. Judas miste de lange adem en kwam daardoor in dodelijke ademnood. Ik snap Judas, hij spookt ook in onze gedachten.

Bijbel en geld

Als ik het goed zie, doen de bijbelse verhalen niets anders dan het geld *in relatie brengen tot*. Dát er geld is en dát het bestaat, wordt verondersteld en als gegeven geaccepteerd. Het hebben van geld of het hebben van bezit wordt ook niet veroordeeld.¹ Maar, men keert zich tegen de vrije werking van het geld, de vrije-ongebreidelde markt, los van mens en ethiek. Vooral de evangelist Lucas is hier zeer attent op. Blijkbaar heeft hij de fnuikende werking van al dat zilver gezien, als dokter nam hij misschien waar dat de geestelijke gezondheid van mensen eronder leed en dat de kleinen en de armen verhongerden en verpieterden. Lucas zag, dat geld verzuimde te doen wat de levensstijl van Jezus juist wel deed en aanpreekt, namelijk *délen*. Geld trekt alle hebben en houden naar één hoop, die van de rijken. Dat wat gedeeld zou moeten worden, ligt te rotten in fort Europa en roestend te vermeerderen in Zwitserse banken. De rijke jongeling vindt dat Jezus gelijk heeft, maar hij kan het niet. Hij gaat huilend heen. Zijn tranen zijn een begin van delen omdat hij de kwetsbaren heeft zien staan. Geld zonder relatie met armen en mensen in nood is wreed en onmenselijk, is verpaupering, is opstand in de voorsteden van Parijs. Want het is bekend, het is overbekend, dat de wanverhouding tussen arm en rijk, echt héél arm en héél rijk, een van de wortels is van de grote wereldproblemen. Het geestelijk gehalte van het Westen, zal ondanks ons vele en drukke bezig zijn met spiritualiteit, nooit echt kunnen groeien als deze wereldwijde, gapende wond niet geheeld wordt.

---

¹ C. van Leeuwen, *Sociaal besef in Nederland*, Baarn z.j.

Diaconie en geld

Een deel van mijn dagelijks werk gaat op aan het vinden van geld, zo eerlijk moet ik zijn. De dienst van de gerechtigheid kan niet zonder geld. Diaconieën hebben vaak 'oud geld' en daar wordt veel goed werk mee gedaan. Het is gewoon waar, dat de kerk mensen nodig heeft die verstand hebben van geld: het beheer, de boekhouding, de jaarrekening en de begroting, zoals in elk bedrijf. Ik ben voorstander van een zakelijke aanpak. Maar, die zakelijke aanpak moet onderdeel zijn van een inhoudelijk beleid. Hoe hoog wil ik dat het vermogen is? Waar beleg ik? Wat wil ik met het geld? Zit ik er niet teveel bovenop? Laat ik dat geld zijn eigen, ongeremde gang gaan, worden we kerkelijke kapitalisten? Waar liggen mijn prioriteiten? De diaconale handboeken gaan hierover.² Ze geven richtlijnen en aanbevelingen. Als ik ze lees zie ik dat inderdaad 'delen' het centrale woord is. Het geld, of het rendement van het geld, moet geheel ten goede komen aan mensen in nood.

Toch zijn er valkuilen. Ik zie ze en ik ontdek ze ook bij mijzelf. Ik noem er enkele. Ze hebben allemaal te maken met het dwingende karakter van het geld.

De eerste valkuil: wie geld heeft, heeft macht. Iemand die jaren achtereen naar Latijns-Amerika ging om daar geld te doneren voor een organisatie, vertelde mij dat zij er anders kwam en dat zij er anders werd ontvangen toen zij die baan niet meer had. Wat leert zo'n voorbeeld? Dat het hebben van geld ons kan bezoedelen, dat de relatie met de ander via het geld loopt i.p.v. rechtstreeks van mens tot mens en dat geld, het beheeren en het (uit-)delen ervan bepaald niet nederig maakt. Het evangelie leert ons dat we met mensen om moeten gaan met een open hart i.p.v. een open portemonnee. Diakenen zijn nederige mensen, ze staan dicht in de humus op de grond, zó kunnen ze de humaniteit dienen. Geld komt in de tweede plaats en moet soms zelfs achterwege blijven. De tweede valkuil: wie geld heeft (en dus macht), wordt naar de ogen gekeken. Immers, je 'klanten zijn' van jou afhankelijk, ze zullen zeer hun best doen om jou te plezieren. De bijna gedwongen onderdanigheid van de ander kan jou superieur maken. Diakenen willen dat niet! Zij zijn vrouwen en mannen die anderen rechtop leren gaan, die de afhankelijke door zijn gedrag de gelijkwaardigheid leert. Dan is er de valkuil van de willekeur. Vaak worden mensen geholpen die óns weten te vinden. Maar, diakenen zijn ook mensen die de boer op gaan en hén zoeken die ons niét weten te vinden. Diaconie zoekt altijd weer de onderkant van de onderkant. De valkuil van het regenteske moeten we ook leren doorzien. Als diakenen dragen we m.i. nog steeds een stuk ballast van het verleden mee, toen er veel superioriteit en betutteling in de diaconale bediening zat. 'Daar alleen mochten we vroeger als gezin zitten', zei een man tegen mij toen hij me aantrof in de kerk naast ons, 'dat daar, dat was de plek van de mensen die geld kregen van de kerk, ik vond dat iets vreselijks die vernedering, ik heb er kerk jaren om gehaat.'

Aan die valkuilen werken we, en we zijn er nooit mee klaar. Ook laten ze onverlet dat diakenen in de allereerste plaats vrolijke en opgewekte mensen zijn. Jouw vreugde genereert vreugde bij de ander en het maakt je buitengewoon creatief. Waarom ben je opgewekt? Omdat je hart is aangeraakt door de Vriend van mensen, Christus zelf. Hij kwam om te dienen, om diaken te zijn. Laat ons gaan in zijn spoor, dan wordt diaken-zijn het mooiste werk van de kerk.

GELD STINKT NIET, zegt een uitdrukking. Iedereen wil het hebben, en niemand vraagt naar de - eventueel onfrisse - herkomst. En toch. Als geld wél stonk, zouden we de geur onmiddellijk herkennen. Het zou de geur van urine zijn. Het spreekwoord gaat terug op een anekdote over de Romeinse keizer Vespasianus (9-79 na Chr.). Vespasianus' zoon Titus had kritiek geuit op

---

² H. van Well, 'Geld'. In: Hub Crijns e.a. (red.), *Barmhartigheid en gerechtigheid. Handboek diaconiewetenschap*, Kampen 2004, p. 356 e.v.

het feit dat zijn vader zojuist belasting was gaan heffen op openbare waterplaatsen. De keizer pakte het eerst geheven belastinggeld, duwde het zijn zoon onder de neus en vroeg of het geld stonk. Nee, zei Titus. 'Toch komt het van de waterplaatsen', aldus Vespasianus.

R. Reisma, *Gezegden*, Amsterdam 1998, p. 128

Latijn: pecunia non olet (geld stinkt niet). Pecunia = kudde. 'Het begrip pecunia dateert van de tijd dat het vermogen vrijwel bestond uit vee en vee betaalmiddel was.' (Van Dale's Etymologisch Woordenboek, Utrecht 1997)

©jjb, haarlem 16 november 2005